

רַבְּנוּ מֹשֶׁה בֶּן מִיָּמוֹן ✦ מִשְׁנֵה תּוֹרָה

“בְּשֵׁם יי אֵל עוֹלָם”

רַבְּנוּ מֹשֶׁה בֶּן מִיָּמוֹן

סֵפֶר

מִשְׁנַת תּוֹרָה

“הַמְּקַבֵּץ לַתּוֹרָה שֶׁבַעֲלָהּ פֶּה בְּלֹה”

כרך ג: ספרי המקדש והטהרה

עבודה ♦ הקרבנות ♦ טהרה

מהדורת מופת מבארת, מגהת ומדיקת על פי כתבי יד,

בצרוף מפתחות ותמונות

מהדיר ועורך ראשי: יוחאי מקבילי

עורכי משנה: עזריה אריאל – “מכון המקדש”, הלל גרשוני ויחיאל קארה

הוצאת מפעל משנה תורה ומכון המקדש

בשיתוף ישיבת “אור וישועה”

מפעל משנה תורה

כל התורה לכל אחד

מהדיר מבאר ועורך ראשי: יוחאי מקבילי

מבארים ועורכי משנה: הרב עזריה אריאל – ראש ישיבת בית הבחירה שעל יד מכון המקדש,

הלל גרשוני, ד"ר יחיאל קארה – האקדמיה ללשון העברית,

הרב יוסף אלבו והרב בנימין לנדאו והרב אבי כהנא – ישיבת בית הבחירה,

איתמר חדאד, הרב רועי דובקין, ד"ר יוסי ארליך, יוני רבינוביץ.

ייעוץ: הרב ישראל אריאל

ייעוץ בזיהויי הצומח: פרופ' זהר עמר, אוניברסיטת בר-אילן

ייעוץ בזיהויי הטקסטיל: הרב ד"ר נחום בן יהודה

עיצוב ועימוד: נאור ידעי, מנחם שכטר

עיצוב כריכה: הילה בירן, מנחם שכטר

איורים: אלחנן בן אורי, שלמה שטראוס ועקב שהם

הפקה: יצחק וייספיש

מסת"ב 978-965-7414-10-1

מהדורה ראשונה, גודל בינוני

שבט תשע"ד

נדפס בישראל

כל הזכויות שמורות לעורך הראשי ול"מכון המקדש"

בעריכת ספר זה הושקעו ממון רב וגייעה רבה. על כן, לפי דין תורה, ולהבדיל, לפי החוק הבינלאומי, אסור לשכפל, להעתיק, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לסדר או לקלוט בכל דרך ובכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר, כל חלק שהוא מתוכן ספר זה. וכבר כתבו והורו גדולי ישראל בכל הדורות, שהעובר על אזהרה זו ומסיג גבול המדפיסים עובר על איסור גדול, ואסור לקנות ממנו. השימוש במהדורה זו באחד מן האופנים הללו מותר רק ברשות מפורשת בכתב מבעלי הזכויות, "ושארית ישראל לא יעשו עוולה".

הוצאת "מכון המקדש"

המכון ללימוד מחקר ובניין המקדש

העיר העתיקה, ירושלים | 02-6264545

דוא"ל לשאלות הלכתיות למכון המקדש: rambamMikdash@gmail.com

הוצאת "מפעל משנה תורה"

קדומים | 077-4167003

אתר הספר המלווה מהדורה זו: www.mishnetorah.com

דוא"ל להרשמה לקבלת עדכונים ועזרי לימוד: rambam4u@gmail.com

תרומות או בקשות לשימוש במהדורה זו נא להפנות לאחת מן הכתובות הללו.

"מפעל משנה תורה" מעודד שימוש במהדורה זו לפיתוח אמצעים ללימוד "משנה תורה" וביאורו.

תיקוני טעויות והצעות לשיפור יתקבלו בכרכה בדוא"ל: rambam4all@gmail.com

"דָּרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר יי וּקְרָאוּ, אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִעְדְּרָה"

(ישעיהו לד, טו; מובא בהלכות קידוש החדש יט, טו)

"כִּי מֵלֶאָה הָאֲרֶז דָּעָה אֶת יי כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים"

(ישעיהו יא, ט; מובא בסוף משנה תורה)

חיים. וְכָל אֱלֹהִים מְקַלִּים עַל הַקְּרִיאָה וְהַלְמוּד בּוֹ, בֵּין בְּעֵינָיו בֵּין בְּשִׁנּוֹן.

הַבְּאוּר מֵיַעַד לְכָל. מִחֲשֵׁבָה רַבָּה שְׂקֵעָה בּוֹ כְּדֵי שִׁיחִיהָ פְּשׁוּט גַּם לְמַתְחִיל, וְיַחַד עִם זֹאת מוֹעֵט הַמַּחְזִיק אֶת הַמְּרַבָּה, עַד שֶׁגַּם מִי שֶׁבָּקִי בְּמִשְׁנַת הַרְמָב"ם יְכוּל לְהַפְדִּיר בַּחַיּוֹ עֲרֻכוֹ. מֵלֶאָכֶת הַבְּאוּר נִעֲשְׂתָה עַל יְדֵי מְמַחִים בְּמַגֵּן תַּחֲוִמִּים, וְהוּא מֵיַעַד לְהַעֲנִיק לְקוֹרֵא הַבְּנָה יְסוּדִית וּמְקַפֶּת, שֶׁבְּכוּחָה לְהִיּוֹת תַּשְׁתִּית מְנַחָה בְּכָל לְמוּד.

מִשְׁנַתוֹ הַשְּׁלֵמָה וְהַסְדוּרָה שֶׁל הַרְמָב"ם מְסִיעֵת לְאֲדָם לְלַמֵּד אֶת יְסוּדוֹתֶיהָ הַעֲקָרִיִּים שֶׁל הַתּוֹרָה שֶׁבָּעַל פֶּה כְּלָה בַתְּקוּפָה קֶצֶרָה. הַכְּרַת שְׁבִילֵי הַהֲגוּת, שֶׁשְׁעָרֵיהֶם מְדַע וְאֶהְבָּה, מוֹבִילָה לְתַכְלִיתָם שֶׁל הַחַיִּים, חַיֵּי אֲמַת שֶׁל הַכְּרַת הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְהַכְּנַת דְּרָכּוֹ בְּמִצִּיאוֹת הַנְּגִלִית לְעֵינָיו. עֲצֻמַת הַחַיִּים וְנִצְחִיּוּתָם הִיא בְּהִלְכָה מְעֻשִׂית בְּדְרָכָיו, בְּטַהֲרַת הַגּוּף וּבְקִדְשַׁת הַנֶּפֶשׁ.

שְׁמוֹ שֶׁל הַסֵּפֶר, "מִשְׁנַת תּוֹרָה", שֶׁהוּא כְּשֵׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר הַתּוֹרָה הַמֵּיחָד שֶׁנִּצְטוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְכַתֵּב לְעַצְמָם, מְשַׁקֵּף אֶת יְעוּדוֹ בְּמִלּוּא הַדְּרוֹ: סֵפֶר מַלְכוּת הַבָּא לְהַשִּׁיב לְעַמְנוּ תַּפְאָרַת יְמֵי קֶדֶם. הַלּוּמֵד בְּסֵפֶר וְהוּא מְלוּחוֹ בְּכָל עַת יִזְכֶּה לְהַפְדִּיר אֶת סוּד קַסְמָם שֶׁל הַחַיִּים הַיְהוּדִיִּים וְאֶת מְלוּא הַדֶּרֶךְ כְּבוֹדָה שֶׁל תּוֹרָה, כְּפִי שֶׁהִיא עַתִּידָה לְשׁוּב בְּמַהֲרָה בְּיַמֵּינוּ. יְהִי רַצוֹן שִׁיגִיעוּ יָמִים וְתַעֲשִׂינָה כָּל הַהֲלָכוֹת שֶׁבְּסֵפֶר זֶה לְמִצִּיאוֹת חַיָּה שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצוֹ, אֲשֶׁר תֵּאִיר אֶת הָעוֹלָם כְּלוֹ.

וְאוּלָּם שְׂכָרָם שֶׁל הַלּוּמְדִים, שֶׁהַכִּינוּ אֶת עַצְמָם לְקִרְאָת שְׁעָה גְדוּלָה זוֹ, אֵינוּ רַק לְעַתִּיד לְבוֹא. לְמוּד מַקִּיף שֶׁל הַתּוֹרָה שֶׁבָּעַל פֶּה יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַעֲמִידֵנוּ עַל הַדְּרָךְ הַרְאִיָּה שֶׁהַתּוֹרָה דוֹרֶשֶׁת מֵאֵתָנוּ לְלַכֵּת בָּהּ וְעַל חוֹבַתָנוּ לְעַצֵּב אֶת חַיֵּינוּ מֵתוֹךְ אֲמוּנָה שְׁבִילֵי הַהֲגוּת שֶׁל הַהֲלָכָה כְּלָה בְּכָל עַת וּבְכָל מְקוֹם.

סֵפֶר "מִשְׁנַת תּוֹרָה" הַמְּגֻשׁ לְפָנֶיךָ

הוּא אַחַת מִיִּצִירוֹת הַמוֹפֵת שֶׁבְּנִכְסֵי הָרוּחַ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל. זֶהוּ הַחֲבוּר הַגְּדוֹל, מְלֵא עֵצוֹ וְהַחֲזוֹן, שֶׁחֲבוֹר הַנֶּשֶׁר הַגְּדוֹל, הַרְמָב"ם, לְתוֹעֵלַת כָּל יְהוּדֵי. הַסֵּפֶר מַקִּיף אֶת כָּל הַתּוֹרָה שֶׁבָּעַל פֶּה בְּמַרְכּוֹ, מְבַרְרַת וּמְלַטֶשֶׁת כְּפִי שֶׁלֹּא נִעֲשָׂה מִיּוֹם מֵתוֹ תּוֹרָה בְּהַר סִינַי.

מִיּוֹם שִׁנְאָ לְאוֹר וְעַד הַיּוֹם, עֶבֶר הַחֲבוּר שְׁבוּשִׁים וְשִׁנוּיִים לְרַב, מֵהֶם בְּיַדְעִינוּ מֵהֶם שֶׁלֹּא בְּיַדְעִינוּ. מְשׁוּם כֵּן, הַדְּפִסִּים הַמְּצִוּיִים בְּיַדְנוּ מְלֵאִים שְׂגִיאוֹת רַבּוֹת עַד אִין מִסֵּפֶר, שְׁבוּשִׁים וְהַשְׁמָטוֹת מַחֲמַת הַעֲזוּבָה הַנוֹצְרִית, תַּקּוּנֵי עֲרִיכָה שֶׁל מְעַתִּיקִים עַמֵּי אֲרָצוֹת וּמְדַפְסִים שְׁנוֹקְשׁוֹ וְנִלְכְּדוֹ בְּעַקְבֵיהֶם, וְהַחֲבוּר, שִׁנְאָ מְזַקֵּק מִתַּחַת יְדֵי הַרְמָב"ם, הַשְׁתַּנָּה עַד לְבִלֵי הַכֶּר.

הַמַּהְדוּרָה הַמְּדִיקַת וּמְלֵאֵת הַהֶדֶר שֶׁלְפָנֶיךָ הִיא פְּרִי עֲמַל שְׁנַיִם הַרְבֵּה שֶׁהַשְׂקִיעוֹ בַּה חֲכָמֵי אֲרֶז יִשְׂרָאֵל, וְרֵאשׁ לְכָלֶם הַרְב יוֹסֵף קֶאֱפַח וְצ"ל, שֶׁהַתְּאֻמָּצוֹ לְהַגִּיעַ אֶל הַנֶּסֶח הַמְּקוּרִי שִׁנְאָ מִתַּחַת יְדֵי הַרְמָב"ם עַל פִּי כַּתְבֵי הַיָּד הַעֲתִיקִים וְהַמְּדִיקִים שֶׁל הַחֲבוּר. יַחֲדוֹ שֶׁל הַנֶּסֶח שֶׁבְּמַהְדוּרַת הַמוֹפֵת הַזֹּאת הוּא בְּכַנוּס כָּל מֵה שֶׁנִּעֲשָׂה עַד כֹּה בְּנִסְיוֹן לְשַׁחֵר אֶת הַנֶּסֶח הַמְּקוּרִי וּבַהֲגִשְׁתּוֹ לְקוֹרֵא, בַּתְּפִלָּה כִּי קִרְבָנוּ לְאֲשֶׁר רָאָה בְּחַוּוֹנוֹ רַבְּנוּ הַרְמָב"ם.

הַבְּאוּר הַמְּלוּחָה אֶת הַהֲלָכוֹת נוֹעַד לְפָרֵשׁ אֶת הַמְּלִים הַקְּשׁוֹת וְאֶת עֵצוֹ הַהֲלָכָה, לְמַעַן יְרוּץ הַקּוֹרֵא בּוֹ. יַחֲדוֹ שֶׁל הַבְּאוּר הוּא בְּהַעֲמָדוֹת הַנְּאֻמָּנָה לְדַעַת הַרְמָב"ם בְּכָל רַחְבֵי מִשְׁנַתוֹ בְּקִצּוֹר וּפְשׁוּטוֹת בְּכָל הַלְכָה, עַד כְּמֵה שִׁנְדֵנוּ מַגְעַת. הַכּוֹתְרוֹת הַרְאִישִׁית וְכוֹתְרוֹת הַמִּשְׁנָה, יַחַד עִם הַהַקְדָּמוֹת, הַסְּכּוּמִים, הַשְּׁבָלָאוֹת וְהַמְּפַתְחוֹת הַמְּפָרְטִים, מְסַפְּקִים לְקוֹרֵא תְמוּנָה כְּלִלִית עַל הַנוֹשֵׂא וּמְאֻפְּשָׁרִים לוֹ לְאַחוֹ בְּכָלֵי הַהֲלָכָה. הַאִירִים וְהַנְּסַפְּחִים עוֹשִׂים אוֹתָהּ תּוֹרַת

אֲנוּ תַּפְלָה כִּי סִיוַע אֱלֹהֵי יְלוֹנוּ לְהַעֲלָחָה בְּמִשְׁמָה נִשְׁגָּבָה וְרַבַּת הוֹד זוֹ.

לזכרון נצח בהיכל יי

"לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא"

מהדורה זו יוצאת לאור

בתרומת

נדיבי לב ואצילי נפש

לכבודה של תורת משה

ולכבוד זכרו של

מר **משה** ז"ל

בן גבריאל רפאל ותמר ז"ל

נלקח לבית עולמו ט"ז ניסן תשס"ט

תהי נשמתו צרורה בצרור החיים

תוכן העניינים

מהדורת הביאור – עיקרי ייחודה ותועלותיה ח.....

פתח דבר – בשערי המקדש י.....

ברכות והסכמות יז.....

1.....עבודה

מבוא לספר עבודה 3.....	הלכות מעשה הקרבנות 153.....
הלכות בית הבחירה 9.....	הלכות תמידין ומוספין 245.....
הלכות כלי המקדש 49.....	הלכות פסולי המוקדשין 293.....
הלכות ביאת המקדש 89.....	הלכות יום הכיפורים 373.....
הלכות איסורי מזבח 125.....	הלכות מעילה 401.....

435.....הקרבנות

מבוא לספר הקרבנות 437.....	הלכות שגגות 525.....
הלכות קרבן פסח 443.....	הלכות מחוסרי כפרה 581.....
הלכות חגיגה 479.....	הלכות תמורה 609.....
הלכות בכורות 493.....	

625.....טהרה

מבוא לספר טהרה 627.....	הלכות שאר אבות הטמאות 891.....
הלכות טומאת מת 639.....	הלכות טומאת אוכלין 977.....
הלכות פרה אדומה 731.....	הלכות כלים 1039.....
הלכות טומאת צרעת 779.....	הלכות מקוות 1155.....
הלכות מטמאי משכב ומושב 845.....	

1199.....נספחים ומפתחות

העלייה להר הבית 1201.....	פרה אדומה הלכה למעשה 1316.....
הר הבית בימינו 1210.....	הצומח בהלכות טומאת אוכלין 1319.....
זיהוי סממני הקטורת על פי הרמב"ם 1224.....	המקוואות בזמן הזה 1323.....
עשיית כלי המקדש הלכה למעשה 1227.....	תמונות צבע לספר טהרה 1328.....
תמונות צבע לספר עבודה 1232.....	מפתח מידות ומשקלות 1395.....
תמונות צבע לספר הקרבנות 1288.....	תקציר מקורות וראשי התיבות בביאור 1398.....
הטהרה בישראל 1301.....	

מהדורת הביאור – עיקרי ייחודה ותועלתיה

נוסח הרמב"ם

✦ הנוסח

הנוסח מבוסס על הנוסח שבמהדורת הרה"ג יוסף קאפח וצ"ל והשוואתו לנוסח שבכתבי יד משובחים ומדויקים, ובפרט כתבי היד התימניים, הידועים במהימנותם, וכתב היד המאושר בחתימת ידו של הרמב"ם לספר המדע ולספר אהבה. בנוסח זה תוקנו סילופי הצנזורה הנוצרית ואלפי שיבושים אחרים שנפלו בדפוס החיבור במהלך הדורות. נוסח זה מעניק ללומד את הביטחון הנחוץ שלפניו נוסח הרמב"ם המדויק כדי לדייק בו ולצטט ממנו. ההבדלים בין נוסח זה לבין נוסח וילנא הנפוץ הם למעלה מ-10,000 שינויים ושיבושים, מהם עשרות רבות יש בהם הבדלי משמעות מנוסח הדפוסים מן הקצה לקצה.

✦ חלוקת ההלכות

חלוקת ההלכות נעשתה אף היא על פי החלוקה המקורית בכתבי היד כפי שהיא במהדורת הרב קאפח בהשוואה לשאר המהדורות המדויקות. לכל הלכה בכתבי היד קבענו פסקה לעצמה. בחלוקה המקורית ההלכות קצרות, "כדי שיהיו סדורים על פה" (הקדמה למשנה תורה, מ). חלוקה מקורית של ההלכות מאפשרת הבנה נכונה של ההלכה בהקשרה ושל סדר הנושאים בפרק. מספור ההלכות במהדורה זו הוא על פי החלוקה שבדפוס וילנא הנפוץ, ומשום כך לעתים הוא בא באמצע הלכה. כשמספר ההלכה בדפוס מתפרס על פני הלכות רבות, מספרנו את ההלכות: 1א, 2א, 3א וכו'.

✦ חילופי הנוסח

חילופי הנוסח המשמעותיים בלבד סומנו בתוך הביאור עם הפניית כוכבית (*) בגוף ההלכה. ציון חילופי הנוסח הללו חוסך ללומד את הצורך להשוות נוסחים מקבילים. השינויים נלקחו מתוך המהדורות המדויקות: מהדורת הרב קאפח (ק'), מהדורת "יד פשוטה" לרב רבינוביץ' (י'), מהדורת "מכון ממרא" (מ'), מהדורת "רמב"ם מדויק" לרב שילת (ש'), חילופי הנוסח שבמהדורת פרנקל, כתב יד אוקספורד החתום על ידי הרמב"ם (א') ועוד כתבי יד. אף הערנו על הנוסח על פי תשובות הרמב"ם וצאצאיו.

✦ האיורים

כל האיורים והקטעים בכתב סופר סת"ם שבנוסח הרמב"ם, שורטטו מחדש מעשה אומן בנאמנות למקור ונוספו עליהם שרטוטים לביאור, חלקם זהים לציורים שצייר הרמב"ם בכתב היד לפירוש המשנה.

✦ ניקוד ופיסוק

הספר מנוקד ומפוסק וכל ראשי התיבות מפוענחים. מילים מיוחדות נוקדו בנאמנות למקור כניקודן בכתב ידו של הרמב"ם בפירושו למשנה.

✦ הפניות

הוספנו הפניות מלאות לפסוקי המקרא, כולל ציון שינויים מנוסח המסורה, וציטוטים המשלבים מספר פסוקים. בכל מקום שיש דילוג שלא צוין בכתבי היד הוספנו שלוש נקודות בסוגריים מרובעים [...]. אף הוספנו הפניות פנימיות ("כמו שביארנו" וכיו"ב) בדברי הרמב"ם.

הביאור

ב"פירוש המשנה", ב"מורה הנבוכים", ב"מילות ההיגיון" ב"שו"ת הרמב"ם" וב"כתבים רפואיים", וגם כפי שהעלו בכתביהם חכמי ישראל שהלכו בדרך זו בהבנת הרמב"ם, ובעת האחרונה במהדורתו של הרה"ג יוסף קאפח זצ"ל ופירוש "יד פשוטה" לרב נ"א רבינוביץ שליט"א, וכן בחיבוריהם של צאצאי הרמב"ם ונושאי כליו לדורותיהם.

הביאור כולל: • ביאור מילים קשות • ביאור ההלכה • השלמת פסוקי המקרא • הפניות להלכות מקבילות ומשלימות ברמב"ם • דברי הגות קצרים • תיאורי החיים (ראליה) וזיהוי החי והצומח • איורים, טבלאות ורישומים • הקדמות וסיכומים במקומות הנדרשים • חילופי נוסח.

✦ המפתחות והנספחים

מפתחות עשירים ורבים המסייעים למצוא כל נושא בקלות ונספחים המשלימים את תורת החיים שבמשנת הרמב"ם.

✦ תמונות צבע

תמונות צבע מרהיבות הממחישות מגוון נושאים בספר.

✦ הקדמה

לכל ספר מצורפת הקדמה המתארת את נושאו, את סדר חטיבות ההלכות שבו, הגות מרכזית החוזרת את הספר ורעיון החותם אותו.

✦ כותרות ומבנה הפרקים

לכל פרק ניתנו כותרת קצרה וכותרות משנה בתוכו המציינות את נושא הפרק או נושא ההלכות ומסייעות להתמצאות ולזיכרון. לוח הנושאים בא בהקדמה לכל חטיבת הלכות, והוא מעניק במבט אחד תמונה כללית של כל ההלכות.

✦ פסוקי המקרא

בהקדמת כל חטיבת הלכות הבאנו את פסוקי המקרא העיקריים להלכות עם כותרת וביאור קצר, כדי לחבר בין התורה שבכתב לתורה שבעל פה, שמשנה תורה הוא סיכומה.

✦ הביאור

הביאור הקצר, המכוון לפשט העניין, הבא לבאר את הרמב"ם על פי דבריו ברחבי משנתו – רמב"ם על פי הרמב"ם: בספר "משנה תורה",

העיצוב

✦ עיצוב הכרך

המהדורה מודפסת על נייר משובח בכרך אחד המאגד סדרת ספרים, ב-4 כרכים לכל חיבור. כך מתאפשרת נגישותו של החיבור, ובכך להועיל וללוות כל לימוד.

✦ עיצוב העמוד

המקור והביאור באים טור מול טור כדי להקל על הקורא בקריאה משולבת של המקור והביאור.

✦ הרמב"ם היומי

ציון תחילת הלימוד של שלושה פרקים בכל יום³. בהקדמה למשנה תורה בא גם הציון¹ ללימוד פרק אחד בכל יום.

פתח דבר – בשערי המקדש

וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם
בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם
וְנִתְּתִים וְהָרַבִּיתִי אוֹתָם
וְנִתַּתִּי אֶת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם.
וְהָיָה מִשְׁכְּנִי עֲלֵיהֶם
וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם.
וַיְדַעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה'
מִקְדָּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל
בְּהֵיוֹת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם
(יחזקאל לו, כו-כח)
כִּי מִמָּדָּה הַכֹּל וּמִיָּדָּה נִתְּנָה לְךָ
(דברי הימים-א כט, א-ב; יד)

ספר "משנה תורה" כולל את כל התורה, וכל "הראויים להוראה"¹, בין רבנים בין פוסקים, ואף מי שמתיר נדרים או רואה כתמים או מתיר בכורות במומן, צריכים לדעת את התורה כולה? זהו ייעודו של ספר "משנה תורה" (ראה הקדמתנו לספר שופטים; וראה פתח דבר למהדורת הביאור). וכבר כתב מורנו ורבנו הרה"ג יוסף קאפח זצ"ל בהקדמתו לספר הקרבנות: "לי נדמה כי מחמת הניתוק מתורת רבנו הגדול לכל ענפיה רבתה השחיתות בכל ענפי החיים... ואילו למדו הרמב"ם בכל חלקיו, לא היו נוהגים כך". הכרת התורה כולה, ובכללה המקדש ועבודת הקרבנות, חיונית להבנת כל הלכה בתורה, כלשונו הנוקבת של הרמב"ם בפירושו למשנה:

והאדם הנבחן ואחר כך ניתנה לו רשות [לפסוק ולדון]... הוא שיהיה מתלמידי חכמים דוקא, מפורסם בדתיותו [בשמירת המצוות], כמו שמתבאר בגמרא [=בגמרא] הוריות, אם היתה לו ידיעה בכל התלמוד ויש לו בקיאות במסכתא מן המסכתות, שכל זמן שנשאל שאלה מאותה המסכתא עונה עליה תשובה נכונה, הרי זה ראוי להתמנות בעירו, ונותנים לו רשות לכך. וכאשר הרשו לו, יהיה נוטל רשות. ואם היה מובהק בחכמה, עד כדי שיענה תשובה נכונה בכל זמן שנשאל בכל התלמוד, הרי זה ראוי להתמנות ראש ישיבה. וענין ראש ישיבה, שיעשה ישיבה בכל מקום שיגור, וידון וילמד ויורה... ושמא יטעך בכל הענינים

ברוך אתה ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו, מקדש עמו ישראל, המדריכנו בנתיב חיים, קדושה וטהרה, המסייענו להעמיד לפני בית ישראל את שלושת ספרי המקדש - עבודה, הקרבנות וטהרה - בתוספת ביאור קצר ומשוכלל, למען יהיו הכל, קטן וגדול, איש ואישה, בעל לב רחב ובעל לב קצר, ממשמשים בתורת רבנו בכל הודה ותפארתה. ואוסיף להודות לה' על כי אלפי תלמידים לומדים מדי יום בספרים אלו במסגרת מפעל "הרמב"ם היומי" ועל שעלה בידנו לסלול להם דרך לימוד ולקרב את תורת משה לכל מי שחפץ להתבשר מתורת הרמב"ם. ואפרוש את כפי בתפילה אל אלוהינו שיכוון אותנו תמיד אל האמת. ויהי רצון מלפניו שהדברים שאמרנו בביאורנו יתקבלו על ידי הלומדים.

באופן כללי, מחצית מספר "משנה תורה" עוסקת בהנהגת היחיד ומחציתו בהנהגת האומה. כרך זה פותח את המחצית השנייה ועוסק במקדש ובטהרה. לימוד הלכות אלו מזמין את הלומד להתוודע אל עולם הקודש החסר כל כך בימינו במגמה לעורר את הלבבות לרצות להקיף את כלל הלכות המקדש לעומקן ולהטמיע בציבור את הצורך ללמוד בהן כהכנה לקראת בניין בית המקדש במהרה בימינו שישנה את הליכות חיינו. החגים, למשל, ישתנו לגמרי, ויקבלו צביון אחר. זו הסיבה שהתוספת יעלה ויבוא הנאמרת במועדים מופיעה בלב ברכת העבודה שבתפילת העמידה, שאומרים אותה דורשי ה' שלוש פעמים ביום בתפילתם.

תורת חיים. באין מקדש וטהרה, אין טעם החיים ניכר, והוא מוחלף במקסם שווא של דרישה אל המתים. במקום לעלות לרגל לירושלים בטהרה מכל הטומאות, ובייחוד מטומאת מת, ולהתחבר יחד עם כל ישראל לאלוהים חיים, נוהים רבבות ומאות אלפים לקברים, בין בטומאת ארץ העמים בין בארץ הקודש שנטמאה מקברים המתגלים בה חדשים לבקרים. עוד רגע קט, ואיש לא יזכור שהמילה 'עלייה' מציינת התעלות על ידי הליכה למקום קדוש, לארץ ישראל, שהיא מקום חיים, אל המקדש, שחייב האדם להיטהר מן הטומאה החמורה, טומאת מת, לפני העלייה אליו, יהיה המת מי שיהיה. וכבר ניטשטשו הדעות, עד שכבר אין האדם תמה על מי שאומר 'עליתי לרגל ל...קבר הצדיק'. ואולי יש נחמה קטנה בעובדה שאם כוחו של המוות כה גדול, על אחת כמה וכמה כוחם של החיים. המקדש הוא טעם החיים, המקום שמתמזגים בו המעשה והמחשבה, היחיד והיחיד.

הללו שכללתי בדברי אלה אותם השמות המפורסמים בארץ ישראל ובבל שקוראין אנשים 'ראש ישיבה' ואחרים 'אב בית דין', ומבדילים בין 'ראש ישיבת גאון יעקב' ובין 'ראש ישיבה של גולה', וכן כותבים לאנשים אשר לא ראו אותם 'ראש ישיבה' או זולת זה מן השמות, לפי שהדברים הללו פיטומי שמא בעלמא [הגדלת השם בלבד, בחינת תואר ריק מתוכן], והרי הן כדרך הכינויים והחניכה. וכבר ראיתי בארץ ישראל אנשים נקראים 'חברים', ובמקומות אחרים מי שנקרא 'ראש ישיבה', ואפילו בר בי רב דחד יומא ליתיה [ואפילו תלמיד בן יומו בבית המדרש איננו, כלומר שאינו ראוי לתואר פשוט מזה]. ואנחנו לא דברנו בשמות אלא בעניינים [לא הגדרנו את האנשים לפי התארים, אלא לפי התכונות].³

ידיעת כל התורה כולה חיונית כדי שתהיה תורת אמת,

המקדש – במהרה בימינו

מעלינו את המחלצות הכבדות שאנו נושאים עמנו מן הגלות, ללבוש בגדי חג ולרוץ בשמחה אל המקדש, אל החיים. דרך משל, ההכנות הקדחתניות לפני חג המצות בימינו ובדורות הקודמים, שעיקרן הניקיון, אינן אלא 'שומר מקום' להכנות הגדולות למקדש ולקרבתו ולטהרה הנדרשים בחג הפסח. כל מי שמכין את עצמו ולומד את הלכות המקדש ומצייר לעצמו את שמחת המקדש יודע שהתורה "לא באה אלא להקל את העבודות ולמעט את הטורח" (מו"ג ג,מז), למעט את הטורח המיותר, הבנוי על הבלים חולפים, אדים עולים ומתפוגגים, ולבנות במקומו עולם של קודש, המקל על האדם להגיע לשלוות הנפש ולהתעלות כוחותיו, כדברי הרמב"ם בספר "מורה הנבוכים", וזה לשונו:

ואין לשקול קלות התורה וקשייה לפי שאיפותיו של כל מושחת שפל בעל מגרעות מידותיות, אלא נבחנו לפי השלם שבבני אדם, אשר מטרת התורה הזו שיהיו כל בני אדם אותו האדם.⁵

המקדש והנגזר ממנו הם טעם החיים. "מיום שחבר בית המקדש, אין לך יום שאין בו קללה, ולא ירד

מצוות רבות נצטוו ישראל לעשות זכר למקדש, מעין זיכרון לדמעות שכבר יבשו על אבדן המקדש, המסמל את הקרבה המוחשית של היהודי אל ה' יתברך, של טהרת הגוף והנפש ושל הכפרה והגאולה. המקדש, שמילא בעבר את חיינו הלאומיים תוכן ממשי ומעשי, נעשה אט אט ציפייה מעורפלת שאינה ידועה אף בקרב רבים בציבור הדתי, ואנו מקווים שישוב המקדש להיות מקום שמחתנו ושהלימוד בספר זה יזכיר לנו לא רק את העבר, אלא בעיקר את העתיד, את החובה המוטלת עלינו לשרטט בבהירות את מעמדו של המקדש, תחילה לנו, ואחר כך לעולם כולו, ולשאוף להביא את הדברים לידי מימוש.

בכל רחבי מעשינו, ניכר חסרונו של המקדש. גלינו מארצנו ויצאנו מדעתנו, וכשחזרנו לארצנו עדיין לא שכנו מתעיינתו. הריק שהותיר חורבן בית המקדש בחיינו נתמלא עד מהרה בדברים אחרים, עד שאתה מוצא היום ספר שלם עם מאות עמודים המוקדש להלכות ספירת העומר, שהרמב"ם דן בהן בהלכות אחדות⁴. והיכן ייכנסו הלכות המקדש בדוחק שנוצר בעולם הספר היהודי? הנה ימים באים, שנוכל להשיל

מותר ליהודי להתפלל מלבד במקום הקדוש ביותר לכל יהודי זה עשרות שנים נכון אף ברגע כתיבת שורות אלו. דומה שההרגל לחיי גלות יחד עם התרבות הקלוקלת השלטת בימינו גרמו לנו לדאבון לבנו לחולשה גדולה ברצון ובשאיפה למקדש, בעוד התורה מצווה אותנו בפירוש "לשכנו תדרשו"⁹, שהרי במקדש תלויה השראת השכינה בישראל, ונמצא שמתקיימים בנו דברי הנביאים "ציון היא, דורש אין לה"¹⁰, ו"העת לכם אתם לשבת בבתיכם ספונים והבית הזה חרב"¹¹.

חז"ל עמדו על הקשר בין גיוס כוחות הנפש לקיום המצווה לבין מימושה לדורות: "כל דבר ודבר שנתנו ישראל נפשן עליהן, נתקיימו בידן... כגון השבת והמילה ותלמוד תורה וטבילה, שנתנו נפשן עליהן, נתקיימו בידן, וכגון בית המקדש והדינין [סנהדרין!] ושמיטין ויובלות [שצריך 'ביאת כולם', עלייה לארץ], שלא נתנו ישראל נפשן עליהן, לא נתקיימו בידן"¹². נראה שדווקא המצוות שצריכות אחדות ושיתוף פעולה לאומי, ולא מעשה של הפרט, קשה יותר להתמסר אליהן, והמקדש היא הראשונה בהן. גם מבחינה ראלית, אין ספק שאילו היו חכמי ישראל מציבים את המקדש בראש מעייניהם, היה המצב שונה תכלית השינוי. אפשר שעל זה אמרו חז"ל בחריפות: "אין ישראל רואין סימן גאולה לעולם, עד שיחזרו ויבקשו שלשתם: מלכות ה', מלכות בית דוד ובנין בית המקדש"¹³.

משום כך, ראינו חובה להוסיף למהדרה זו נספחים מעשיים המעוררים את השאיפה לבנין הבית ומקדמים את החזון לבנין בית מקדש.

הטהרה – לפרוץ לעולם נשגב ונעלם

ביותר, דורשים התבוננות ושינון והבנה, בעיקר בגלל ריחוק הדברים בימינו. ראוי לקרוא בעיון רב את הנחיית הרמב"ם ללומד, המובאת להלן בהקדמה לספר זה. בספר זה נדרשנו יותר מכל להמחיש את ההלכות במגוון דרכים, בעיקר באיורים. כאן המציאות החיה (הראליה) של חיי טהרה משתקפת בפרטי פרטים של חיים שלמים בכל תופעות החיים. על הלכות רבות, ראוי לומר את דברי הרמב"ם בהקשר אחר: "צריך כל תלמיד חכמים ללמדו.

הטל לברכה, וניטל טעם הפירות"⁶, כדבריו הנוקבים של רבי יצחק: "מיום שחרב בית המקדש, ניטל טעם ביאה, וניתנה לעוברי עבירה"⁷, ואפשר שהדברים מכוונים, שהביאה מביאה לידי פרי הבטן. עוברי עברה עשו קודש וקדושה קִדְּשׁ וקִדְּשָׁה, וניתקו בין התשוקה ובין הקדושה. המקדש מכוון להביא את חיי העולם הזה בכל מקום שהם למקום של קדושה. כל מפגש במקדש מעלה את הבא אליו, כל מי שיהיה מבאי העולם, ובוודאי יהודי, לחיות בדבקות בכל מקום שהוא.

המקדש יהיה מרפא לשברים רבים שבתוכנו. הנחמה הגדולה אחר כל המשברים הכואבים שעברנו בגלות תבוא עם שוב השכינה לציון ולמקדש, כבקשתנו "שִׁבְּחָה עֲלֵינוּ בְּהַמּוֹן רַחֲמֶיךָ... בְּיָגָה בְּיַתְדַּךְ בְּבִתְחִלָּה וְכֹכְבֵּי מִקְדָּשְׁךָ עַל מְכוֹנֵינוּ"⁸. לא עוד עדות עדות, תורות תורות, אלא עם אחד ותורה אחת. לא עוד החמרות מיותרות בכשרות הבשר, אלא תורה אחת שאין חומרות והוצאת קרבנות לבית הפסול. מידה אחת מדויקת של עישרון ושל הין. מצבנו היום דומה למי שנכרתו רגליו, וכבר התרגל ללכת בעזרת קביים, וכשמציעים לו רגליים, הוא אומר שכבר התרגל ללכת בלי רגליים.

הדבר המכאיב ביותר בעניין המקדש הוא חוסר הרצון שלנו, עד כדי כך שנדמה לעתים שדיון במקדש כרוך רק בקושי הלכתי. ולא היא. אין בעיה שההלכה אינה יכולה לפתור אותה, מלבד חוסר הרצון המוביל לחרפה. מצבו של מקום המקדש בימינו קשה. הצטופפות בכותל המערבי בלי שאת עינינו מעלה היא לדאבון לבנו תוצאה של מעשה ידנו, תוצאה של שכחה. והדבר הבלתי נתפס, בכל מקום בעולם

דיני טומאה וטהרה למקדש נעשים מציאות חיה בספר טהרה. זהו הספר הארוך ביותר ב"משנה תורה" (144 פרקים), ובו הרמב"ם מסדר ומנפה ומלטש ומגיש ללומד את כלל דיני טומאה וטהרה הסבוכים לפרטיהם אך בקיצור כפי שלא נעשה לפניו וגם לא אחריו. החזון הגדול של המקדש, המתואר בשני הספרים הקודמים, ספר עבודה וספר הקרבנות, בא לידי סיום בספר זה.

פרטי הטהרה והטומאה, כולל הכללים היסודיים

הנתפסים שלא כפי שהם¹⁵ עקב שונותם של מושגי הטומאה בקרב העמים. אנו מקווים שפרצה זו תועיל להוסיף צימאון, להוסיף דעת ולהכיר את התחום הזה, לפי ש'דעת' הוא כינויו של סדר טהרות במשנה³, וב'מי הדעות' חותם הרמב"ם את ספרו זה.

ואי אפשר להודיע צורתו בכתב, אלא בראיית העין¹⁴. מאמץ גדול נעשה בתחום זה בעזרת מגוון איורים. ברבים מהם נדרשנו לחקירה במאגרי ידע היסטורי וארכאולוגי כדי להעמיד תמונה חיה ככל שידנו, יד כהה, משגת. אנו מקווים שפרצנו פרצה, גם אם דחוקה, בחלון הזכוכית בענייני טומאה,

ביאור ענייני הראליה בהלכות כלים

המקדש ויחולו שוב דיני הטהרה במלואם, ויזדקקו חכמי הדור לחבר 'מסכת כלים' חדשה, שתכלול את דיני הכלים החדשים, כגון הרדיו והרכב והמיקרוגל והמחשב, תסייע להם הבנת דבריהם של קדמונינו והכלים שהיו בימיהם לקבוע דינים לכלים החדשים.

ביאור הכלים נעשה במהדורתנו בשלוש דרכים: תיאור מילולי, איורים נלווים לביאור, ותמונות בצבע בנספח הכולל תמונות של ממצאים ארכאולוגיים או כלים בני ימינו הדומים לאלו שבהלכות או ששוחזרו על פי המחקר, ואף קישורים לסרטונים המדגימים את השימוש בכלים.

כדי להשיג את המטרה של החייאת הראליה, טרחנו טרחה רבה כדי להבין את מהות הכלים. נעזרנו בראש ובראשונה בפירושו המשנה לרמב"ם, כדרכנו בביאור "הרמב"ם על פי הרמב"ם", והוא היה לנו לעינינו.

הרמב"ם עצמו טרח וביאר את הראליה בפירושו לסדר טהרות יותר ממה שעשה בסדרים האחרים. מבחינה זו, אחזנו בשיפולי גלימתו בעצם המאמץ לבאר את המציאות כבשאר הביאורים. ואולם כדי להבין את פירושו של הרמב"ם על בוריו, היה עלינו לפעמים לעיין בתרגומיהם השונים של דבריו שנכתבו בלשון הערבית, ובמידת הצורך אף במילונים. כמו כן נעזרנו בפירושיהם של תלמידי חכמים אחרים, ראשונים ואחרונים, להבנת ההלכות, ובמיוחד הלכות שמקורן אינו המשנה, והרמב"ם אינו מפרש אותן.

אך גם בזאת לא היה די. לכן, עיינו בספרים וברחבי המרשתת (האינטרנט), ונעזרנו בידיעותיהם של מומחים לתקופות הקדומות ככל יכולתנו להבין על בוריים את מבניהם וצורתם ומהותם של הכלים והבגדים וחומרי הגלם מתקופת המשנה. ד"ר יחיאל קארה, עורך המשנה של המהדורה, סייע לנו בביאור כמה מן המונחים בערבית. בפרט ייזכר לטוב הרב ד"ר נחום בן יהודה, מומחה לתקופה העתיקה,

מיוחדות הן הלכות כלים בשפע ענייני הראליה שבהן ובצורך להבין את מציאות החיים בעת שנתחברו. חכמי המשנה התייחסו לחפצים שהיו מוכרים בימיהם והאירו על פיהם את הלכות טומאה וטהרה. בחלוף הזמן, לא זו בלבד שהדינים נזנחו ונעשו "הלכתא למשיחא", גם הכרת הכלים עצמם הלכה ונמוגה במציאות החיים שנשתנתה והפסקת הדיבור בעברית בתקופת התלמוד עד לתחיית הלשון העברית בעת החדשה. דבר זה נכון גם לגבי הזמן שחלף מיום חיבור המשנה, במאה השנייה לספירה, עד פירושה על ידי הרמב"ם כעבור כאלף שנה. ועל אחת כמה וכמה בימינו, שרוב הכלים הללו אינם מוכרים, ואף אלו הדומים להם כבר נשתנה שם, ובהרבה מן המקרים, גם שמותיהם החדשים ידועים רק לחוג מצומצם של מומחים העוסקים בהם.

אמרה לגלגנית המיוחסת לעולם הישיבות אומרת: "אנחנו תלמידי הישיבות רוצים לדעת מה אמרו אביי ורבא, והחוקרים באקדמיה רוצים לדעת מה לבשו". ודאי שחשוב יותר לדעת מה אמרו ממה לבשו, אך ברור גם שיש במחקר כדי להפרות את הלימוד. אבל לדידנו, יש דבר חשוב משני אלה, לחיות את עולמם של חכמינו וזכרונם לברכה, לדעת מה אמרו ואף מה לבשו, ומתוך כך לחיות את חיינו ולדעת מה עלינו לעשות ולאן עלינו לשאוף.

שמנו לנו למטרה להחיות בביאורנו את הדברים לנגד עיניו של הלומד. מעט מעט אנו נחשפים לעוד כלי ולעוד בגד, ואנו נכנסים לבתייהם של חכמי המשנה, ממששים בחפציהם וחשים את עולמם. אל מול עיניו של הלומד, הולך ונגלה עולם שלם ועשיר של כלים בשימוש יום יומי שרובם נתעלמו מאתנו. ביארנו אותם עד כמה שידנו משגת, כדי שלא נימצא משננים את דבריהם בלא הבנה כפטופוט הזרזיר. מלבד זאת, יש עוד תועלת בדברים, שכשייבנה בית

להתלבטות, בעיקר כשהרמב"ם מבאר את הדברים על פי המציאות שהייתה בימיו, שלמיטב ידיעתנו היום, לא הייתה כמציאות בימי המשנה. במקרים אלה, ניסינו ליישב את דברי הרמב"ם עם הידוע לנו על הזמנים הקדומים, ולעתים הערנו על הפער, ואנו מציעים לפני הלומד את כל המידע. כך למשל הרמב"ם אומר שהדולפקי¹⁵ הוא שולחן ארוך, אלא שהוא מוכר לנו ממקורות אחרים דווקא כשולחן מהודר, לאו דווקא ארוך. במקרה זה הערנו על הפער, תוך רמיזה דקה לכיוון פתרון אפשרי: הדולפקי נזכר אצל חז"ל גם בתלמוד הבבלי, לאחר תקופת המשנה, ואפשר שחילוף העתים ושינוי המקומות גרמו לשינוי צורת השולחן המכונה בשם זה.

מכל מקום, הרמב"ם עצמו אומר על כמה מן הכלים שצורתם אינה ידועה לו, ושהעיקר הוא הכלל ההלכתי המנחה בדיני הכלים הללו¹⁶, ואף על פי כן הוא מביא פעמים הרבה את לשון הדינים ושמות הכלים שבמשנה כפי שהם, גם כשלא ידע אל נכון את מהותם ותוארם, כנראה מתוך תפיסה שעליו לכלול בחיבורו את כלל הדינים העולים מחיבורי התורה שבעל פה¹⁷, וחוסר ידיעה פרטי במקום מסוים אינו יכול לגרום להשמטת הדין בכללו, ויבואו הלומדים הבאים וישרימו את אשר לא ביאר הוא. ונקוט בידך כלל זה בדברי הרמב"ם על המדע שבתלמוד, שאפשר לומר אותם גם על דבריו: יש מדעים שלמדו אותם חכמי ישראל מחכמי הגויים ומהתפתחות המדע בזמנם, ואין בזה משום פסול¹⁸, שאין דיני התורה כפופים לתגליות מדעיות ולהפרכתן. בסופו של דבר:

כל מה שאפשר לבאר דברי האדם [דברי חכמים] כדי שיהא תואם את המציאות שהוכחה מציאותה, הוא יותר עדיף ונכון לבעל הטבעים הנעלים ואיש הצדק¹⁹.

וכך השתדלנו לעשות.

עשינו כמיטב יכולתנו לבאר את ההלכות הקשות שדורות רבים כמעט לא דנו בהם, והבאים אחרינו יוכלו להשלים את אשר פתחנו בו.

יהי רצון שיתעוררו הלבבות ויבואו הדברים לכדי מעשה,

ייבנה המקדש, ורוח טהרה תעטוף את כל בית ישראל, וחיים של דעת אלוהים יימצאו בכל הארץ.

שליווה את עבודתנו בתחום התמחותו, טרח ועמל ובירר עם מומחים אחרים מרחבי העולם, ביניהם ד"ר פטרה לינשילד מאוניברסיטת בון, והאיר את עינינו בעניינים רבים. אף נעזרנו הרבה במחקריו החשובים של הרב פרופ' דניאל שפרבר, שספרו "תרבות חומרית בארץ-ישראל בימי התלמוד" היה לנו לעיניים. בחקר החי, נסתייענו בד"ר משה רענן, הן במאמריו המפורסמים במרשתת הן בעצותיו. כמו כן נעזרנו בפרופ' זהר עמר בתחום הצומח וגם בענייני ראליה אחרים. ספרים חשובים עמדו לנגד עינינו, ספרו של פרופ' שמואל קרויס, "קדמוניות התלמוד", שאף על פי שחלפו עשרות שנים מיום שנכתב, עדיין לא נס לחו, וספרו של ד"ר יהושע בראנד, "כלי החרס בתקופת התלמוד" ועוד ספרים רבים וטובים. ר' דוד משה ואיתמר חדאד ליוו את ביאור ההלכות הללו. איתמר ערך את נספח התמונות בצבע. מר שלומי צמח סייע בחקירת כמה מן הכלים. הרב עזריה אריאל, ראש "ישיבת בית הבחירה", בדק את כל הדינים והאיוורים, כמו שעשה בכל ספר טהרה. ביאור זה רוכז בצורה נפלאה על ידי הרב הלל גרשוני, שהשתתף גם בכתיבת הקדמה זו, ולא חסך כל מאמץ לברר את המציאות ואת הדין. העבודה עמו יחד על הדברים במשך שעות הרבה הסבה לי עונג רב.

עיינו גם בספרים חדשים הדנים במשנת כלים והלכות כלים שברמב"ם שיש בהם איורים של עניינים שבהלכה, "תבנית כלים" ו"מראות חיים", אף על פי שרוב האיורים בהם הם פרי דיוק בדברי הפרשנים, ולא התבוננות בממצאים בשטח. גם אנו נאלצנו לעתים לדמיין כמה פרטים בצורת הכלים שאחרים לא עסקו בהם, אך השתדלנו למעט בזה. מקוצר המצע, לא פירטנו את כל המקורות שנסתייענו בהם לצורך האיורים.

נאיר כאן את אחת מן הבעיות שנתקלנו בהן בניסיונו להבין את ההלכות. כאמור, מטרטנו במהדורה זו לבאר את הרמב"ם על פי הרמב"ם, אך ההלכות והכלים שהן נוגעות אליהן מקורם בזמן המשנה והתלמוד. הפער בין כאלף שנים גרם לעתים

שלמי תודה

ככורת המאמץ בביאור ספר עבודה וספר הקרבנות נעשתה על ידי הרב יוסף אלבו, שעמל וטרח במשך שנים על הביאור לספר זה, ליווה את מאמצי העריכה הממושכת והמעמיקה ואת ההגהות הרבות, חקר ודקדק וליטש את הדברים, ולא חסך כל מאמץ כדי שיצא מתחת ידינו דבר מתוקן. ר' יוני רבינוביץ ביאר את שלושת פרקי קינים שבהלכות פסולי המוקדשין, וישב חודשים רבים על המדוכה בחקירת שיטת הרמב"ם בעומק ובחדות האופייניים לו, כדרכו בקודש, כפי שעשה בהלכות איסורי ביאה. וכבר אמרו חכמים: "קינים ופתחי נידה הן הן גופי הלכות"²³. הקושי המיוחד בהבנת הלכות פסולי המוקדשין הצריך סיכומים ותשומת לב מיוחדת. את המלאכה הקשה הזאת, נטל על עצמו הרב דביר טל, שהשעות הרבות שביליתי בחברתו גרמו לי הנאה מרובה, ביחוד בהקדמה למעשה הקרבנות.

בספר הקרבנות כתבתי בזמנו את הביאור היסודי בהלכות קרבן פסח וחגיגה, ומקצתו פורסמה במסגרת הספרון "לקראת מקדש". ר' יונתן רבינוביץ ביאר את הלכות מחוסרי כפרה והוסיף להן הקדמה מעמיקה כדרכו בקודש. הרב אוהד נפש, ואחריו הרב ד"ר יוסי ארליך, הניחו את יסודות הביאור להלכות תמורה. הרב ארליך אף העמיק והרחיב בהן.

בספר טהרה עמל משך שנים רבות הרב הלל גרשוני, שביאר חלק גדול ממנו, ליווה את ביאורו, את מאמצי העריכה הממושכת והמעמיקה ואת ההגהות הרבות, חקר ודקדק וליטש את הדברים, ולא חסך כל מאמץ כדי שיצא מתחת ידינו דבר מתוקן, ביחוד בחודשים האחרונים, שנדרש בהם מאמץ יתר, לילה ויום, בהתמדה ובטוב דעת. הרב יוסף אלבו והרב אבי כהנא והרב בנימין לנדאו והרב עמנואל מזרחי והרב דוד משה והרב רועי דובקין סייעו בביאורו של ספר טהרה ובהגהותיו. מר יוני רבינוביץ וד"ר יוסי ארליך סייעו הרבה בסיכומי הדינים ובדקדוקם.

כרך זה הצריך איורים רבים. לצדי עמדו שלושה בעלי מקצוע מוכשרים במלאכתם: יעקב שהם על הציורים ההנדסיים, שעצותיו המועילות היו לי לעזר רב; המאייר אלחנן בן אורי, שאיוריו הרבים מחיים את ההלכות; והמאייר המוכשר שלמה שטראוס, שסייע בחלק מן האיורים בספר טהרה.

תודה לה', שהשמים כסאו והארץ הדום רגליו, וכל הארץ מלאה כבודו, אשר הובילנו בדרך טהרה ותום, אשר היה לנו מסעד ועיר מבצר ועמוד ברזל וחומת נחושת²⁰ לעמוד במשימה הגדולה של ביאור ספר "משנה תורה". בכרך זה באו הדברים לידי סיום, כשידי האחת עוסקת בפרנסת ביתי במשרה חלקית בהיי-טק, וכל דעתי ולבי ובשרי נתונים לחזון שהניח לנו הרמב"ם. איני יודע למה פיתני ה' ואפתי²¹ לחשוב שהמשימה קלה, ונחלצתי לעשותה, והייתה בלבי כאש בוערת, עצורה בעצמותי, ונלאיתי כלכל ולא אוכל. לא הייתי יכול לעמוד במשימה זה לולי חברים של טהרה, כמשמען העמוק של המילים, או כפי שאומר הרמב"ם: "קורין לתלמידי חכמים חברים. וקראום בשם זה, מפני שחברותם זה לזה היא החברות האמתית, מפני שהיא לשם שמים"²².

ככורת התודות מגיעה לד"ר יחיאל קארה, המלווה את מפעל הביאור מתחילתו בדקות מרשימה במשימה ובחתיירה להגעה ליעד בלא לאות. מאמצי הם מאבני הבניין של המפעל כולו, להגישו לפני הקורא בלשון קצרה ורהוטה בלא מכשול ופקפוק. ילווהו ה' בבריות מעליא ויראנו טוב. את העבודה כולה ליווה הצוות הקבוע והמסור של עורכי המשנה, הרב רועי דובקין, מבאר ומגיה, ור' הלל גרשוני האחראי על הנוסח ובריקת עדי הנוסח, שבכרכים הקודמים כבר הרחבנו בטובת העין שלהם וברוח ה' המפעמת בהם. עוד יבוא על הברכה ר' איתמר חדאד שהצטרף וסייע לנו הרבה בכל הספר בכל דבר ועניין. דבקותם של כל אלה המרשימה ביעד בלא לאות היא מאבני הבניין של המפעל כולו.

כרך זה נעשה בשותפות עם "ישיבת בית הבחירה" שלידי "מכון המקדש" בירושלים, בראשות הרב ישראל אריאל שליט"א ותלמידי חכמים מן המכון, שעמלו כדי שיצא דבר מתוקן מתחת ידינו. הרב עזריה אריאל, ראש "ישיבת בית הבחירה", ששבילי המקדש ושבילי הטהרה והטומאה נהירים לו כשבילי ביתו, ביאר את "הלכות בית הבחירה" ואת "הלכות משכב ומושב" והגיה בדקדוק את כל הספר כולו, ועמד לימיננו בהתרת ספקות ובעיון מחודש בכמה מן ההלכות. חכמתו ודרך הפשט בהבנותיו, ניסוחיו היפים והקצרים, אצילות לבבו ותגובותיו המהירות היו לנו למגדלור בדרך הטומאה עד שהביאנו לטהרה.

היומי". הספר נעשה בלוח זמנים מאתגר במיוחד, ואנחנו מקווים שפירות מאמצינו ניכרים בין שיטות המהדורה. יחד עם זאת, אנו בטוחים שכשם שאי אפשר לבר בלי תבן, כך אי אפשר לספר בלא טעות. אנא הסכו את תשומת לבנו לטעויות שתמצאו בו, וראו נא את עצמכם שותפים למפעלנו. נשמח לעזור לכם אם יש בידכם רעיון להניף הלאה את החזון הגדול.

והנה כאן מקום להודות גם לצוות המורחב, שמכוחם מגיעים רעיונות ומילים לידי מעשה. בכורת התודות למר יצחק וייספיש על מאמציו המרובים בהפקת הספר ובליווי המסור של המפעל מתחילתו בדבקות ובנועם. רוח ה' מלווה את פועלו. אצילות לבבו וחכמתו וטוהר כפיו הם לעצה טובה לי בכל צעד ושעל. שלוח מעלה הוא ואיש יקר שהמפעל כולו חב לו על חריצותו ודבקותו, והכל לשם שמים בהתנדבות. עוד יבואו על הברכה שותפים גדולים ממפעל "הרמב"ם היומי" המביאים את הספרים לכל דורש ומדביקים את כולנו בעשייה מבורכת מלאת רגש. תודה לאכסניה של קודש, "ישיבת אור וישועה", בראשות מו"ר הרב אליהו זייני שליט"א, שהייתה עד כה בית חם למפעל.

תהא משכורת כולם שלמה מעם ה' אלוהי ישראל, וזכות הנשר הגדול תהא חופפת עליהם. ואחרונים חביבים, הלוא הם בני ביתי. יברך השם את נוות ביתי, ישמרה צור, המלווה את עבודתי הקשה במפעל זה, ואת ילדינו היקרים. יהי רצון שנהיה אנחנו וצאצאינו כולנו אוהבי השם ולומדי תורתו לשמה.

תודה גם לבעלי הנספחים, הרב יהושע פרידמן והרב יוסף פלאי. תודה מיוחדת לרב אבי כהנא מ"ישיבת בית הבחירה" על כל הסיוע המלווה, ובייחוד בתמונות הצבעוניות, ולרב מנחם מקובר, שיעץ לנו והעמיד לרשותנו באדיבותו הרבה את ספרו "אוצר תורת הקרבנות". אף נעזרנו בעצותיו של פרופ' יואל אליצור, אשר ידיו רב לו בזיהוי המקומות בארץ ישראל. תודה רבה ליהודה עציון ולאתר 'הר הקודש/מקום המפגש' על הצילומים המרשימים מהר הבית. עוד סייענו בענייני ראליה פרופ' זהר עמר, המלווה את עבודתנו מתחילת המפעל, ד"ר משה רענן, שסייע לנו בענייני החי והצומח, והרב ד"ר נחום בן יהודה, מומחה לענייני טקסטיל עתיק. הרב ד"ר מרדכי הלפרין והרב אברהם שטיינמן האירו את עינינו בענייני רפואה, ועוד מומחים רבים סייעו לנו להבין את מציאות החיים המתוארת בכל רחבי הספר.

תודה למעמדים את הספר בכל תבניותיו, מר מנחם מענדל שכטר ומר נאור ידעי, שהפיקו מרגלית מתחת ידם, תוך הגהה מדוקדקת במגוון אמצעים, עד כמה שידנו מגעת. נאור ניהל את התהליך כולו ושכלל את תהליך הגהתו בחכמת לב.

תודה גם למגיהים מר אברהם בן ארוש ובן ציון חניה ונדב אחיטוב וכל מי שהגיהו חלקים מן הספר, למחצה או לשליש או לרביעי. תודה גם לרבים וטובים שסייעו לנו בליבון עניינים מסוימים בספר זה, שדקדקנו בו הרבה כפי כוחנו, מילה במילה. כולם עבדו ביתר שאת במגמה להעמיד את הספר לרשות לומדי "הרמב"ם

יוחאי מקבילי

קדומים

ש ב ט ת ש ע"ד

✧ הערות ✧

1. שגגות יב,ב; יג,א; טו,א. 2. סנהדרין ד,ח. 3. בכורות ד,ד. 4. תמידין ומוספין ז,כב-כה. 5. מורה נבוכים ב,לט. 6. משנה סוטה ט,ג. 7. בבלי סנהדרין עה,א; 8. סדר התפילה מג. 9. דברים יב,ה. 10. ירמיה ל,יז. 11. חגי א,ד. 12. מכילתא כי תשא. 13. ילקו"ש שמואל קו. 14. תפילין ג,יג. 15. ראה במבוא לספר טהרה. 16. ראה: פה"מ כלים יב,א; יב,ד; טו,ג; טז,א; כד,ט; כו,א. 17. ככהקדמתו לספר משנה תורה. 18. ראה קידוש החודש יז,כד. 19. מו"נ ג,יד. 20. עפ"י ירמיה א,ית. 21. ראה ירמיה כז,ט. 22. פה"מ דמאי ב,ג. 23. אבות ג,יח; ואינו בנוסח הרמב"ם למשנה.

ברכות והסכמות

ציטוטים מתוך הסכמות וברכות שניתנו למהדורת המופת של הרמב"ם השלם
 והמדויק מכתבי יד בכרך אחד עם 11 מפתחות (ובסוגריים גם למהדורה
 המבוארת), ופורסמו בספרים הקודמים (גם במהדורת הכיס) בסדר הא"ב

בספרי הרמב"ם ותחזק את תקנתו של כ"ק אדמו"ר
 בלימוד ספר הי"ד בשיעורים של שלושה פרקים או פרק
 אחד ליום, ויתקיים הייעוד כפי חותם ספר הי"ד יומלאה
 הארץ דעה כמים לים מכסים..."

✦ הרה"ג אמיני בן-דוד שליט"א, מחבר ספר
 "שיחת חולין" (על הביאור)

"... הלכות שחיטה וחלק מהלכות מאכלות אסורות
 מתוך חיבורם החשוב והנצרך, ביאור היד החזקה למורנו
 הרמב"ם, אשר בו יוכלו להגות המוני רבבות עמך בית
 ישראל וללמוד יסודות תושבע"פ בזמן קצר, ומתוך כך
 יבואו להעמיק בלימוד דברי הרמב"ם. וראיתי שהשקיעו
 ועשו בעניינים אלו עבודה יסודית וטובה לבאר דברי
 הנשר הגדול עם מקורותיהם והמסתעף מהם בלוויית
 תמונות מאירות עינים והסברים בהירים ונהירים..."

✦ הרה"ג זלמן נחמיה גולדברג שליט"א, אב
 בית הדין בבית הוראה לדיני ממונות, חבר בית
 הדין הרבני הגדול

"... טרחו הרבה, וגם חכמתם עמדה להם להוציא
 בנוסח על פי כתבי ידות מדויקים ביותר... ובודאי שעשו
 מלאכה חשובה מאוד, וגרמו לכך שהרבה תלמידי
 חכמים קבעו לעצמם ללמוד הלכות בספר הרמב"ם,
 וכל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן
 עולם הבא..."

✦ מו"ר הרה"ג אברהם גיסר שליט"א, רב
 היישוב עפרה, יו"ר מכון "משפטי ארץ" (על
 הביאור)

"עם היושב על אדמתו וחי חיים לאומיים ומדיניים זקוק
 למערכת חוק ומשפט שלמה ומקיפה. דרך המלך להגיע
 למערכת משפטית כוללת על פי התורה עוברת בכרך זה
 [כרך ד] הכולל והמקיף את כל סדרי המשפט והשלטון
 בישראל. כרך זה [כרך ד], על נספחיו ופירושו,
 מפתחותיו והסבריו, הוא השער לכל אלה... אפשר
 שילמד אדם ספר זה הלכה למעשה; אפשר שילמד
 אותו בבקיאות, ככלימוד הרמב"ם היומי, פרק ביום
 או שלושה פרקים ביום או בכל תכנית אחרת; אפשר
 שהספר ילווה את האדם בלימוד סדר נזיקין שבש"ס;
 ואפשר שיעיין בו בנושא מסוים. הלכה למעשה, שולחן

✦ הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצ"ל,
 לשעבר הרב הראשי לישראל

"מהדורה זו אשר מדויקת היא, כפי שצריך לדקדק
 בדברי הרמב"ם, כוללת אף את האיוורים המקוריים, ואף
 את חלוקת ההלכות כפי שיצאה מידי הרמב"ם: קצרות
 וברורות, שתהא תורה שבעל פה כולה סדורה בפי הכל,
 וראוי לכל ישראל ללמוד תדיר הלכות קודשו של הנשר
 הגדול מתוך מהדורה מדויקת ונכונה, נקייה מצנזורה
 ומטעויות, ולקבוע שיעורים בדבריו המקיפים הטהורים
 והבהירים, הממוזגים כולם מכל היקפי תורתנו הקדושה.
 והיה הכל, רב ותלמיד, ממשמשים בספר זה תמיד, לידע
 ולבקש כבוד כל התורה, מלכות ומשפט, מקדש וטהרה,
 בשמחה וברנה, לבוא גואל במהרה..."

✦ הרה"ג אברהם אלמליח שליט"א, לפנים
 אב בית הדין בירושלים ורב העיר דימונה
 (גם על הביאור)

"... השקיע בעבודתו הנפלאה מאמצים רבים בסידור
 הפרקים, בעריכת מפתחות לכל פרק בלשון קצרה ויפה,
 ובהערות העיון פרש משנת הרמב"ם בכל היקפה...
 כל ספרי היד החזקה בכרך אחד, בלשונו הטהורה של
 הרמב"ם, מדויקת מתוך כתבי יד, ובצירוף מפתחות
 רבים, למען יהיה מוכן לכל מי שחשקה נפשו להתענג
 על ה' בלימוד הלכות מנוקות מכל שיבוש ומזוקקות
 מכל טעויות, בכלי מפואר עטרת תפארה..."

✦ הרה"ג שלום ארוש שליט"א, ראש מוסדות
 "חוט של חסד"

"דבר טוב ותועלתי עד מאוד... כדי שיהו פסקיו של
 הנשר הגדול שגורים על פה כולם, קטן כגדול גם יחד,
 שהרי זה היה כל מגמת הרמב"ם ז"ל... ועוד הוסיפו
 לעשות כמה וכמה סוגי מפתחות, למצוא כל דבר בקלות
 על מקומו, ועוד כמה מעלות טובות כאשר תחזינה עיני
 הקורא מישרים... שיש בזה משום זיכוי הרבים באופן
 נעלה מאוד..."

✦ הרה"ג שמואל אשכנזי שליט"א, רבו של
 כפר חב"ד

"... להעמיד את הגרסה הנכונה והמדויקת בספרי
 הרמב"ם ואת הערותיו, וכבר צוינו מכמה וכמה מקומות
 בספרי כ"ק אדמו"ר... הוצאה זו תוסיף בלימוד ועיון

✦ הרה"ג יצחק יהודא ירוסלבסקי שליט"א,
מזכיר ועד רבני חב"ד בארץ הקודש

"... במהדורה חדשה, סולת נקייה, באשר מוגה על פי כתבי הגאון הגדול מוה"ר יוסף קאפח ע"ה, אשר עסק בזה כידוע, וגדול זכותו... וכעת עומד הוא להוציא לאור בכרך אחד מפואר, כדי לזכות הרבים באוצר גדול זה...."

✦ הרה"ג ישראל מאיר הלוי לוינגר שליט"א,
לפנים רב העיר בול, מחבר ספרים בהלכות
שחיטה וטרפות (על הביאור)

"... העבודה היסודית שנעשתה, להמחיש את הלכות המאכלות האסורות והטרפות. שיטת הרמב"ם מובאת ומבוארת לפי המקורות של הרמב"ם עצמו. זה אחד החידושים שבספר... לפנינו מעשה אמן וכלי יעיל בלימוד "משנה התורה" של הרמב"ם... ככוונתו של הרמב"ם... הפירוש העממי... מעלה את רמת הלימוד של אדם מן השורה לעומקם של הדברים בסוגיות התלמוד העמוקות..."

✦ הרה"ג דוב ליאור שליט"א, רב העיר קריית
ארבעהברון (גם על הביאור)

"... דבר נאה ומתוקן בכלי נאה ובמתכונת מהודרת, דבר שיקרב את הקהל הרחב ללימוד ולעיון בספרי הנשר הגדול הרמב"ם ז"ל". "...יצירה נאה ומתוקנת השווה לכל נפש המבארת את דברי הנשר הגדול כך שכל אחד יוכל להפנים את הדברים ולהבינם... מפעל קדוש שאין ספק שיקרב את דברי חז"ל לציבור הרחב... עלו והצליחו בהרצת תורת ישראל."

✦ ד"ר אברהם ליפשיץ, מנהל מינהל החינוך
הדתי במשרד החינוך

"ספר "משנה תורה"... זהו חיבור שחזונו הוא להעניק לאדם מישראל בזמן סביר את היכולת להקיף את תמצית התורה שבעל פה מראשה ועד סופה, לעמוד על כבודה, על יופייה ועל נשגבותה של מורשת היהדות, כלשונו: "שידעם הכל, קטן וגדול, איש ואשה, בעל לב רחב ובעל לב קצר".

מתוך כך, נחלצנו ב"מינהל החינוך הדתי" לאמץ מיזם ללימוד הרמב"ם היומי על ידי חברות חברות של תלמידים, להשיב ולרענן את היעד הגדול של התורה, וציינו את תלמידינו בספר "משנה תורה" במהדורת הכיס ובמהדורת המופת של "מפעל משנה תורה", והדברים מדברים בעד עצמם. היכולת להציג את תמצית כל התורה שבעל פה ולבאר אותה בצורה תמציתית היא דבר מעורר השתאות. הדיוק הנחוץ והפשטות של

ערוך שונה רק במעט מן המתואר כאן... הכרת שיטת הרמב"ם כשיטה יסודית ותשתיתית דבר גדול היא..."

✦ מו"ר הרה"ג ד"ר אליהו רחמים זייני
שליט"א, ראש ישיבת "אור וישועה" ורב
הטכניון (גם על הביאור)

"... מהדורה מנופה בשלוש עשרה נפה, שכל קורא ולומד יוכל לשנן אותה בשלווה ובבטחה שמבית מדרשו של הרמב"ם הם יצאו". "... מהדורה השווה לכל נפש על ידי הוצאתה בצירוף פירוש ברור וקל, אבל קולע אל השערה, המבוסס כולו על דברי הנשר הגדול, הרמב"ם, בכבודו ובעצמו, בחיבורו זה ובכל שאר חיבוריו. פירוש זה מאויר, מנוקד ומפוסק, מסודר לפסקאות עם מפתחות לכל דבר... שתאפשר לכל אוהב תורה לקבוע עתים לתורה בלכתו בדרך ובקומו ובכל מקום. פירושו הבהיר והקולע פותח אשנב להציץ בכל העולם ההלכתי והמחשבתי של המאור הגדול, הרמב"ם. וכל חכם לב שדי לו ברמיזא יבין מתוך ההערות הקצרות את העושר הטמון שלא פורש".

✦ מו"ר הרה"ג שמואל טל שליט"א, ראש
ישיבת "תורת החיים", יד בנימין (גם על הביאור)

"... בהוצאת החיבור הקדוש הזה אחר הגהה מחודשת על פי כתבי היד בעמל וביגיעה רבה, במהדורה בכרך אחד, מנוקדת ומפוסקת, המיועדת ומכוונת לשם מטרה זו. יהי רצון מלפני רבונו של עולם, שיעסקו כל בית ישראל בספר הקדוש הזה ובכל חלקי התורה כולם, ויבקשו את מלכותו יתברך שתופיע ותתגלה בקרב הארץ". "... ספרי משנה תורה בנוסח מדויק ומדוקדק ובצירוף ביאור תמציתי וקולע, בו שם לו למטרה לפרש את דברי הרמב"ם על פי דברי עצמו בשאר חיבוריו וכתביו ועל פי נושאי כליו, ראשונים ואחרונים, ועד למפרשים בני ימינו, באופן שאפשר לגרוס את דברי הרמב"ם בהבנה בהירה ופשוטה... כך שהמהדורה המבוארת יש בה כדי להיות עזר של ממש בדרך להקפת 'משנה תורה' כספר יסוד להכרת התורה כולה, ועל גביו יוכל כל לומד לבנות קומות נוספות של ידיעת התורה..."

✦ הראשון לציון, הרה"ג עובדיה יוסף זצ"ל,
נשיא מועצת חכמי התורה

"... הוציא לאור עולם במהדורה חדשה את כל היד החזקה של הנשר הגדול, רבנו הרמב"ם, לההדירו ולתקנו משיבושים שנפלו בו, על פי נוסחאות ודקדוקים של ידידי הגאון הגדול הרב יוסף קאפח זצ"ל, הידוע בכקיאותו הגדולה בנוסחאותיו של הרמב"ם, ויגע ועמל להוציא דבר נאה ומתוקן ברוב פאר והדר ובאותיות מאירות עינים, ועוד כמה מעלות טובות..."

מפעלו ... עולה על קודמיו, בגלל שיש בו מעלות ייחודיות דלקמן: א. 'משנה תורה' מוהדר על פי כתבי יד עתיקים ומהימנים שהציר המרכזי הוא מהדורת מכון מש"ה, בההדרתו של מו"ר הגר"י קאפח זצ"ל, גדול המומחים בדורנו במשנת הרמב"ם; ב. מהדורה מנוקדת שהיא אמורה להיות מנוקדת גם לפי מסורת הניקוד של הרמב"ם; ג. מהדורה ערוכה, שיש בה כותרות קצרות מנחות של שמות, נושאים ותת-נושאים; ד. מהדורה מבוארת באופן תמציתי ובבהירות. ואחד המקורות החשובים ששימשו אותו ברוב ביאוריו הוא פירושו של הגר"י קאפח זצ"ל, שביאוריו ייחודיים ומקוריים ותואמים את משנת הרמב"ם. בזכות אהבתו הגדולה... זכה ליאור מן המאור הגדול (הרמב"ם) ומן המאור הקטן (הגר"י קאפח)".

✦ הרה"ג נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א,
ראש ישיבת "ברכת משה" ומחבר "יד פשוטה"
על "משנה תורה" להרמב"ם (גם על הביאור)

"... מהדורה זו מתאימה ליעד שרבונו הגדול עצמו הציג לתלמידיו, 'ללמוד את החיבור בעל פה, ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה'. בנוסף על כך הוסיף כב' גם מפתחות מועילים לכל תלמיד ומבין, והכל בדפוס נאה ונוח לקורא... פירוש תמציתי... בהוספת איורים וציטוטים הממחישים את נושאי ההלכות, כך שהלומד רואה בעיניו... ובכך הרבה הלכות חמורות מבוארות מאלהין".

✦ הרה"ג אליעזר שלמה שיק שליט"א, ראש
ישיבת "היכל הקודש", חסידי ברסלב

"... מה אומר לכם. אין עוד דבר גדול מזה, שיהיה לאדם ביד את כל סדר המשנה תורה להרמב"ם באופן שיוכל לשקוד בזה תמיד. וידוע אשר רביז"ל (רבי נחמן מברסלב זי"ע) אמר, כשיבוא משיח יפסקו את ההלכה כמו הרמב"ם ז"ל. ולכן דבר גדול עשיתם... באופן שיהיה מצוי ביד כל אחד על שולחנו, ובכל עת מצוא יוכל ללמוד ולעיין בזה, ובפרט שהמהדורה הזו מדויקת מכתבי יד עתיקים. אשרים ואשרי חלקם...".

✦ הרה"ג צבי שכטר שליט"א, ראש ישיבה
יוניברסיטי בארה"ב

"... עיינתי בספר, למדתי בו, בדקתי בו כמה ענייני נוסחאות המפוקפקות... ואף השתמשתי במפתחות שבסוף הכרך, ובוודאי דבר גדול עשו... נוסח המנופה ביי"ג נפה...".

הצגת תורת ישראל השלמה, הנגישות לכל דבר בעזרת המפתחות, התמונות והתרשימים הרבים, ההקדמות והסיכומים, כותרות הפרקים וכותרות המשנה, ההשקעה בעיצוב הצורני וצביונו של הרמב"ם, כולל בהירות דבריו והכרעותיו כדמות מאחדת שכל זרמי היהדות מכירים בגדולתה, הם כלים חשובים לתלמיד, ויש בהם כדי לעצב את דמותו... זהו מיזם מן המוצלחים ביותר של החמ"ד, שניכר בו שהשיב את אהבת התורה והדבקות בה לקהלים רחבים של לומדים, וזכותו של הרמב"ם, שחזונו הגדול נעשה מציאות קיימת.

...זהו מפעל חשוב, לאומי, יסודי וקלסי, שיש בכוחו לנגוע בכל אחד ואחד מאתנו... המהדורה פורצת דרך, וניכר שנעשתה בשיתוף פעולה גדול עם תלמידי חכמים, ישיבות ידועות, מכוני תורה בתחום התמחותם וחכמי אקדמיה, כך שהשילוב עצמו מהווה עצמה המכוונת ליעד הגדול שאנו מכוונים אליו את תלמידינו... שבח פיהם של התלמידים ורכזי המערכת וכל מי שנוגע בדבר ממלא את הנפש ומשמח את לבו של כל רואה ומורה"

✦ הרה"ג זאב לף שליט"א, רב מושב מתתיהו
וראש ישיבה

"יתרון גדול מוצע במהדורה זו, שנוסח הרמב"ם מופיע באופן מאוד מדויק מבוסס על כתבי יד, כנזכר במבוא... 'משנה תורה' מסכם את כל התורה שבעל פה... האפשרות לראותו כיחידה אחת אף בקריאה פשוטה היא מרשימה, מעשירה ומעוררת השראה..." (מתורגם).

✦ הראשון לציון הרה"ג שלמה עמאר שליט"א,
לשעבר הרב הראשי לישראל

"... רעיון מצוין שיש בו תועליות גדולות ללומדים את דברי הרמב"ם בקביעות ומשננים את דיברות קודשו, שיהיה שגור בפי כל. ועוד הוסיף כמה וכמה סוגי מפתחות, לעשות אוזניים מבינות, למצוא כל דבר במקומו, ולא יהיה בהעלם, אלא תהיה יד כל אדם ממשמשת בו בכל שעה, אחד חכם ואחד תם. וידוע שכל הקובע שיעור בדברי הרמב"ם, הרי הוא לומד את כל התורה כולה, שבכתב ושבעל פה...".

✦ הרה"ג ד"ר רצון ערוסי שליט"א, ראש מכון
מש"ה למשנת הרמב"ם (גם על הביאור)

"... רמב"ם מדויק... נגיש וזמין לכל תלמיד ורב, אשר ילווה אותו בחייו ובלומודיו...". "ניקודו וביאורו, ביאור תמציתי ובהיר שיש שהוא מלווה באיורים טובים ונחוצים... יש במפעלו החשוב... להנחיל את תורת משה רבנו על פי רבנו משה לכל אחד ולכל הדורות..."

ברכת הרב ישראל אריאל שליט"א

ראש מכון המקדש בירושלים

מזמור לתודה

'ברוך יוצר המאורות!'. ברכה זו ראוי לאמרה עם הופעת סדרת ספרי הרמב"ם על ידי הוצאת 'מפעל משנה תורה'. מפעל זה, בעריכת הרב יוחאי מקבילי הי"ו, קורם עור וגידים, החל מן המהדורה הראשונה שהופיעה בכרך אחד, דרך המהדורה הנוכחית המבוארת, ומלווה במבואות, בנספחים ובאיוורים, כל זאת במהירות ובזריזות הראויים להערכה. חשיבותו של מפעל זה אינה רק בעצם הוצאת הספר לאור, אלא בהפצת תורת הרמב"ם בציבור הרחב. דבר מרנין הוא לראות דוכני מכירה של הרמב"ם בקרנות הרחוב, כשאלפים רבים הולכים ומצטרפים לחבורות קובעי עתים ללימוד היד החזקה לרמב"ם.

אם בדורות עברו היה הרמב"ם ספר המיועד לראשי ישיבות הנותנים שיעורים בשיבה או רבנים הכותבים ספרי שאלות ותשובות, הנה נעשה הרמב"ם מורה הוראה לצעירים ומבוגרים כאחת, והולכת ומתקיימת שאיפתו של הרמב"ם שספרו יהיה מורה דרך לרבים, כפי שכתב בהקדמה לי"ד החזקה' (לה-ט):

ובינותי בקל אלו הספרים ונאיתי לחבר דברים... בענין האסור והמותר והטמא והטהור עם שאר דיני תורה פלם גלשון ברורה ודרך קצרה, עד שתהא תורה שבפעל פה פלה סדורה כפי הפל... עד שיהיו כל הדינים גלויין לקטן ולגדול בדין כל מצנה.

בהקדמתו לפירוש המשנה לסדר טהרות, הרמב"ם מביא את מאמר חז"ל, "עתידה תורה שתשתכח מישראל", ואומר שהתכוונו במיוחד לשכחת דיני הטומאה והטהרה. לפיכך בואו ונחזיק טובה למפעל משנה תורה' על שקיבל על עצמו להאיר הלכות אלו בתוספת פירוש הכתוב בשפה שווה לכל נפש, ובכך נפתחת תורת ה' לכל מבקש דעת. היו תקופות שהרמב"ם נרדף וספריו הועלו באש. באותם ימים כתב הרמב"ם באיגרותיו (מהדורת הרב קאפח עמ' קכה):

דע שאני לא חיברתי ספר זה כדי להתגדל... אלא חברתי תחילה לעצמי... אני ידעתי... שהוא יגיע בלי ספק לידי רע לבב המקנא,

שיגנה מעלותיו... אבל בדורות הבאים, כאשר תסתלק הקנאה... יתפקו בו לבדו כל בני ישראל.

מאות שנים עברו, והנה זכינו בחסדי ה', ונבואת הרמב"ם הולכת ומתגשמת לעינינו.

הרמב"ם והמקדש

הרמב"ם הוא הפוסק היחיד מביין המחברים בהלכה הדנים בענייני המקדש וקודשיו. מאידך, ככל ספר פסקים, לשון הרמב"ם בספר 'יד החזקה' קצרה, כדי שיוכלו הלומדים לשנן את דבריו בעל פה, וכל מילה בספר זה שקולה ומדודה. לפיכך, לפעמים משפט קצר ניתן להתפרש לפנים אחדות.

בעניין זה נאמר בירושלמי: "דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר". מתברר שגם הרמב"ם קיצר לעתים במקום אחד והרחיב במקום אחר. לפיכך ראוי לעמוד על כמה דברים עקרוניים בדבריו בהלכות המקדש וקודשיו.

המקדש – מקום היראה

הרמב"ם כותב בספר 'מורה הנבוכים' שהמקדש הוא "תכלית התורה". וזה לשונו: "ואשר לא התבאר בתורה [במפורש הר המוריה]... אבל רמז אליו ואמר: "אל המקום אשר יבחר ה'". זאת למה?". והוא משיב: "שלא יחזיקו בו האומות וילחמו עליו מלחמה חזקה, כשידעו שזה המקום מן הארץ הוא תכלית התורה!"².

ובמקום אחר משתמש הרמב"ם באותו מושג עצמו להגדיר את מצוות יראת ה', כמובא בספר 'מורה הנבוכים', "שהיראה היא מטרת כל המצוות, ככתוב: "אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת... ליראה את השם הנכבד והגורא הזה"³. והוא חוזר על עיקרון זה: "שתכלית התורה כולה... ממצוות עשה וממצוות לא תעשה... הוא דבר אחד, והוא יראת השם"⁵. זו גם מטרת מאתיים המצוות המתקיימות במקדש, להוסיף יראה. הקרבנות הם קיומו של עולם, כפי שכתב הרמב"ם: "אמרו חכמים שבשביל עבודת הקרבנות העולם עומד"⁶. נמצא שתכלית התורה היא יראת שמים, ותכלית התורה היא המקדש, שהעבודה

עובר ב'עשה'¹³, מפני שפגיעה בפרט קטן במצווה היא עברה על עשה. דברים מפורשים בעניין זה כותב הרדב"ז: "לימד אותנו הרמב"ם ז"ל, שאף על פי שאין למנות הפרטים [במניין] תרי"ג, מכל מקום, העובר על כל אחד מהם עובר ב'עשה'¹⁴. והוא מוסיף: "אם לא עשה את המנורה מקשה אחת - עובר ב'עשה'... והרב ז"ל פירש במזבח, והוא הדין לכל הכלים". למדנו מדבריו שהמקיים פרט מכלל מצוות בניין המקדש מקיים מצוות עשה, והמבטל פרט אחד מהן מבטל מצוות עשה.

המקדש - מצווה נצחית שאינה בטלה לעולם

אמרו חכמים במסכת מכות שמספר תרי"ג מצוות שבתורה מכון כנגד ימות השנה וכנגד אברי האדם¹⁵. ומעין זה נאמר במדרש תנחומא: "כל אבר ואבר צווח על האדם ואומר: עשה בי מצווה... ובכל יום חמה זורחת... אומרת וצווחת לאדם: גזורני עליך!... אל תעבור בי את העבירה הזאת"¹⁶. ובספר המצוות להרמב"ם, הוא מסתמך על המקורות הללו וקובע שמספר תרי"ג מצוות "לא יחסר לעולם!"¹⁷. וכן היא גם דעת הרמב"ן והסמ"ג ובעל 'כד הקמח': "שתרי"ג מצוות אלו עולמיות נצחיות הן, ונוהגות לדורות, אינן תלויות בזמן מן הזמנים". נמצא שמצוות בניין המקדש והקרבנות הקרבנות מחוייבת בכל עת ובכל שעה.

ההמחשה ברמב"ם

אחד הדברים המייחדים את הלכות המקדש ברמב"ם הוא ההמחשה. ועל אף המגבלות שהיו לפני הרמב"ם בכתיבה בכתב יד, ראה לנכון להמחיש את הדברים לקורא באמצעות ציורים, וכעשרים ציורים מלווים את פירושו למסכת מידות, שמתואר בה המקדש לפרטיו. וכן גם בעניין המנורה, הרמב"ם טורח להסביר בה פרטים בעזרת ציור¹⁸. וכבר אמרו חז"ל שנתן הקב"ה למשה תכנית מצוירת במגילה מיוחדת, והוא העביר אותה לדורות הבאים, כמובא במדרש שמואל: "מגילת בית המקדש שמסר הקב"ה למשה בעמידה... עמד משה ומסרה ליהושע בעמידה... עמד דוד ומסרה לשלמה בנו בעמידה"¹⁹. באמצעות מגילה זו, בנה שלמה את בית המקדש.

אין אלו אלא עקרונות אחדים שהנחו את הרמב"ם בענייני המקדש וקודשיו, והמלאכה עוד רבה לבירור שיטתו במלואה. דבר נאה עשתה אפוא הוצאת מפעל

בו כולה יראת השם, ובכך עומד העולם על התורה ועל העבודה במקדש.

"לשכנו תדרשו" - מצווה לדורות

עיקרון נוסף המודגש ברמב"ם הוא, שכיוון שהמקדש הוא תכלית התורה, דין תורה הוא לעשות את כל ההכנות לבניינו, ובכלל זה המצווה להוריש את האומות המחזיקות בהר הבית, אף אם הדבר כרוך ב"מלחמה חזקה". בשני מקומות מביא הרמב"ם את הפסוק "לשכנו תדרשו ובאת שמה"⁷: בתחילת הלכות מלכים, שבהן הביא את דברי חז"ל: "שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתם לארץ... לבנות להם בית הבחירה, שנאמר: 'לשכנו תדרשו'⁸. המעיין בפסוקים בספר דברים לא ימצא מצווה לבנות את בית הבחירה אלא את המצווה לרשת את הארץ ולשבת בה. ורק בסוף העניין נאמר: "והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם... ואכלתם שם לפני ה'". נמצא שעניינו של הפסוק "לשכנו תדרשו" הוא כיבוש המקום מיד האומות. הרמב"ם חוזר ומביא פסוק זה בספר 'מורה נבוכים' ומדגיש שמצווה לכבוש את המקום אפילו "במלחמה חזקה"⁹, ומתברר שלמד את הדבר מדברי חז"ל: "ועברתם את הירדן וישבתם בארץ אשר ה' אלהיכם מנחיל אתכם"¹⁰, והכוונה שתהיינה הירושה והישיבה בהר המוריה. רעיון זה חוזר בו בעניין הביכורים במקדש: "והיה כי תבוא אל הארץ... וירשתה וישבת בה" - מה שתירש תכבוש!¹¹. ונאמר עוד שם במדרש: "ויביאנו אל המקום הזה" - זה בית המקדש... כשכר [בזכות] ביאתנו אל המקום הזה [שהוא תכלית התורה] - נתן לנו את הארץ הזאת".

העולה מן האמור לעיל, אם אין ישראל כובשים את הר המוריה, נמצאים מבטלים את המצוות שבמקדש, ובטלה 'תכלית התורה'. הרי לנו מושג מקורי שטבע הרמב"ם, המשקף באופן תמציתי פסוקים במקרא ודרשות חז"ל שיש להם משמעות מעשית לדורות עולם.

הרמב"ם: כל פרט במקדש - מצוות עשה

שיטת הרמב"ם היא שמצוות "ועשו לי מקדש" כוללת בתוכה את כל הפרטים של בניין הבית וכליו¹². יחד עם זאת, כל פרט במקדש הוא מצוות עשה לעצמו, כפי שכתב הרמב"ם, ש"הכוונה אבן פגום [במזבח]

וחלק נכבד מספר הקרבנות. כך גם הרב בנימין לנדאו והרב אברהם כהנא אשר השלימו את המלאכה. יבורכו כותבי הנספחים, ויבורכו צוות מפעל משנה תורה, ובראשם הרב יוחאי מקבילי, והעוזרים עמו הרב הלל גרשוני, הרב עמנואל מזרחי והרב רועי דובקין, ד"ר יחיאל קארה, הרב ד"ר נחום בן יהודה, פרופ' זהר עמר ואיתמר חדאד, המאיירים יעקב שהם ואלחנן בן אורי וכל העומדים לסייע להם ביעוץ ובהגהות.

משנה תורה' כששמה דגש על מיצוי הקן ההלכתי המיוחד להרמב"ם, כדי שתהא משנתו נר לרגלי אנשי המעשה הבאים לקיים את מצוות בניין המקדש כמאמרה.

כאן המקום להודות לכל העושים במלאכה. יבורכו חברי צוות מכון המקדש, שעמלו על כתיבת הפירוש: הרב עזריה אריאל שליט"א ראש כולל 'בית הבחירה', אשר כתב חלק מן הפירוש וליווה את הכתיבה ביעוץ ובהגהה. הרב יוסף אלבז באר בעיקר את ספר עבודה

❖ הערות ❖

1. ראש השנה ג, ה. 2. מו"נ ג, מה. 3. דברים כח, נח. 4. מו"נ ג, כד. 5. מו"נ ג, נב. 6. הלכות מעילה ח, ת. 7. דברים יב, ה. 8. ספרי דברים יב, י. 9. מו"נ ג, מה. 10. ספרי דברים יב, י. 11. ספרי דברים כו, א. 12. ספר המצוות, שורש יב. 13. הלכות בית הבחירה א, טו. 14. שו"ת הרדב"ז, חלק ד ללשונות הרמב"ם, סימן ריו. 15. מכות כג, ב. 16. תנחומא כי תצא, סימן ב. 17. ספר המצוות, שורש ג. 18. פה"מ מנחות פרק ג. 19. מדרש שמואל פרשה טו.

הרב אריאל שליט"א הוסיף לדברי הברכה חיבור קצר על הטהרה בישראל, והבאנו אותו במלואו בנספח.